No 51

॥अथबौधायनप्रायश्चित्तसूत्रप्रारंभः॥प्रश्न३॥

॥पत्र४३॥

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

॥श्रीगणेशायनमः॥ अथातोमंत्रगणाम्नातानिप्रायश्चित्तातिव्याख्या
स्यामः। सर्वतोपरिष्टान्मंत्रकृतंयद्यधस्तान्निपतेद्बलप्रतिष्ठामनसस्पत्ये
तयाप्रतिष्ठाप्यैतयैवस्रुवाऽऽकृतिंजुह्वयाहुत्वावाप्रतिष्ठाययेजुह्वानंतरं
कर्मकुर्य्यादेवमन्येघृतिक्रांतंकर्मनाऽऽप्येतयर्ग्येलुप्तंनवतिसर्वत्राश्रा
वितप्रत्याश्रावितमित्येतयास्रुवाऽऽकृतिंजुह्वयासर्वत्रदेवताऽऽवाहनेऽग्ना
गिनींदेवतामनुच्चारयित्वायोत्पामुच्चारयेद्यदेवाऽऽप्तियातयानाप्ते रामः
तयाऽऽकृतिंजुह्वयात्सर्वत्र देवतावाहनेऽग्नागिनींदेवतामनावाहयि १
त्वायोन्मा मावाहमेदेतयैवस्रुवाऽऽकृतिंजुह्वयाद्यत्स्मरेऽयोत्यायैनां

मनसावाहये दथातिरिक्तामाज्येनयथोदांयजेत्सर्वत्रऽणातानांऽणा
यमानानांऽणातानांवाविकृषोयदिपतेयुःस्रुक्वेद्धावमसमायोहिष्ठा
मयोभुवऽइतिनिमृज्यनिरङ्गिःस्तूयित्वानंतंमंत्रायस्तऽउतायतेपुनरित्यै
तयास्रुवाऽऽकृतिंजुह्वयात्सर्वत्रवितंतेयज्ञकर्मणियदिस्तृर्योनाविर्न्व
त्येवात्यत्रादेशाऽऽदयंतमसस्पर्युऽइत्यंचित्रमित्येतानिः। स्रुक्वाऽऽकृतांनु
ऽऽजुह्वयात्सूर्यंचक्षुमसार्यहणंवियतएतदेवाय्ययदियजमानस्यर्त्विजां
वास्वग्नेरो नोविसर्गस्यादिमंमेवरुणंतत्वायामीत्येनाम्यांस्रुक्वाऽऽकृती
ऽऽजुह्वयात्। सर्वत्रप्रस्तरविधृतादर्विकृविपरिधिवर्हिःपवित्रवेदाय

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

वेत्रोध्मऋक्समंनाराणाछदेदाहोयघातेषुनाशेविनाशेवान्यंयथालिं
गंन्यंकृत्वायथालिंगमुपसाधत्वमग्नेव्रथामिषजायंतइत्येताभ्यांस्क
वाऊतीर्जुऊयात्सर्वत्रवितनेयज्ञकर्मणिरयदिपुराप्रयाजेभ्योबहिः
परिधिंगारात्रग्नियर्यावर्त्तेरन्ब्राह्मणोरूंप्रायश्चित्तंकृत्वेमंजावेभ्यः
परिधिंदधामात्येतयास्कवाऊतिंजुऊयात्सर्वत्रवितनेयज्ञकर्मणिय
दियज्ञत्रेषआगछेदिष्टेभ्यस्वाहावशाउल्लिष्टेभ्यस्वाहेत्येतेरष्टानिःसु रामः
वाऊतीर्जुऊयात्सर्वत्रवितनेयज्ञकर्मणियदिजन्यंनयमागछेघृतऽइऽ २
नयामहेविश्वास्पतिरित्येताभ्यांस्कवाऊतीर्ऊत्वानयेवाधुनर्यजेतस

स्वस्तिश्री

वंत्रेभ्यांसुऽइतिवाचस्थानानांस्वराक्षरपदक्तन्त्रेषश्चाग्निर्गीनिर्य
दतोनसुनंमित्येतयास्कवाऊतिंजुँयात्सर्वत्राताज्ञातप्रायश्चित्तंघृना
ज्ञातंपुरुषसंमितऽइत्येताभ्यांस्कवाऊतिंर्जुऊयात्सर्वत्रेध्मावर्हिषःश
यानुयाजानांयाकत्राकर्मसुव्यसाकत्रेत्येतयास्कवाऊतिंजुऊयात्स
र्वत्रस्कत्रेछिन्नेनिन्नेनष्टेक्षामेक्रियर्यासेउदाहकनारितिक्तेवाय
न्यात्मनोमिंदान्दत्पुनरग्निश्चक्षुरदादित्येताभ्यांस्कवाऊतीर्जुऊ
यात्सर्वेघम्मुघातेषुपुनस्त्वादित्याँवसवःसमिंधमादध्यादेतयैव रूऽ
स्कवाऊतीर्जुऊयात्सर्वेषुयज्ञक्रतुषुपत्नीःसंयाज्यप्राडेत्यध्वकमा

प्याप्यक्रवातः सर्वप्रायश्चित्तानिजुहोति। ब्रह्मप्रतिष्ठामनश्येते
नानुवाकेनप्रत्यृचमप्येवैनवतिसमिष्टयजूंषिजुहोतियस्यसमिध्ये
यद्वैयज्ञस्यक्रूरंयद्विलिष्टंयदस्यतियन्नात्येतियदतिकरोतियन्ना
पिकरोतितदेवतेः प्राणार्तीतिब्राह्मणंमेतात्सेवब्राह्मणविधिविहि
तातिप्राप्यायनानिमंत्रवंतिनवंतीतिवौधायनोमंत्रणोगेन्नाता
निनैमितिकानीतिबाह्निकिः। अथकपालकरणंरथचक्रवित्या।
कृत्स्नश्चशफमान्त्संस्थानंकल्पितंनवतिसनूकल्पोधिकारः। क
पालहतिः कपालहासोवाकपालानामघनेन्वातिप्रथनेनवा। ३

यद्विषामश्रुतश्चदाहोत्सेकनिश्रावेप्रायश्चित्तिरश्रुतरुद्राय
स्वाहेत्याहवनीयेस्रुक्वाऽऽज्तिजुऽऽयाऽऽवेवायवेविदग्धेनिऽऋत्यैया
दग्धंस्यात्तत्रश्रुतस्यात्तेतश्चरेदथयदिसर्वमेवदग्धंस्यादयोग्यवस्त्य
मिदाऽऽज्तिंऽऽज्वाथान्यंतिर्वयेदाऽऽज्येनवाऽश्चरेत्सर्वतोएनोत्तिमेतेना
ग्यः सर्वाभ्योदेवताभ्यःस्रुक्वाऽऽज्तीर्जुऽऽयात्माऽऽज्येनाप्यतीयाग्यांमा
प्यायस्वसमेतऽइत्यथश्रुविषामुद्वासनकालेतयंकालस्व
डोवर्तनसूर्यंणवियतीतव्यवायकरणेषुप्रायश्चित्तंव्याहृताभि
राहवनीयेस्रुक्वाऽऽज्तीर्जुऽऽयान्नूर्नुवस्वरित्यथांतरेणवेत्फलकरावु

दग्दिशोनोनड्·ड्यनिक्रम्यातमिनोउदड्·पतिस्त्यव्याहृतीरुत्का
व्याहृतिभिः प्रतिपद्यते ३ व्याहृतपस्तूचतुष्पादानवांश्चाश्चषड्क्ष
राः चतुर्णामपिवदानामादिमध्यावसानिकाः। मंत्रोतंवातिरिक्तंवा
ऽरिष्टंवापियज्ञवेत्। व्ययोहयतियामानंतस्माव्याहृतयस्मृताइति
यद्धुक्तोयज्ञन्नेष आगच्छन्नृतिगार्द्यत्पजुऊयाद्यदियजिष्टोनुव
इत्यन्वाहार्यपचनेयदिसामतः सुवरित्याहवनीयेथयदिसर्वनः
सर्वाजुऊयाऽऽहवनीयेपुरोडाशावयतिस्मदित्तेतथानित्रेसंसर्यणे
वापित्रायाश्चस्तकर्यनवेदितिविज्ञात्पतोउद्यतेतुकुलंदृत्वाद्यापि

रामः ४

नऋतिपजाः निन्नेसः सर्पणेवापियजमानः प्रमीयतेऽत्पथयतन्फा
लनखंडनादर्न्नसः सर्पणेषुप्रसिद्धमुद्धास्यबर्हिषदंकृत्वाघन्नूतेन
सर्पिषावस्त्यानिमंत्रयतेकिमुत्पत्निकमुत्स्रोष्टाः शांतः शांतेरिहाग
हि। अधरोयज्ञियोन्तूत्वासादसदन्त्स्वमासीदऽस्त्वमितिब्रह्मणेव
रंदत्त्वाधासादयेतस्यांसंस्थितायांसुरुनिमतीनिर्वयेतस्यांसंस्थिता
यांतुमतीनिर्वयेदायुष्मत्स्रुकर्न्नवाउन्नराछदसिक्रियाः। हवि
र्न्नेषविधिस्त्वेषविहितस्तत्वदर्शिनिरितिस्कन्नेग्रहणानिर्वयेज्ज्या।
णावंतुमंत्रणोयस्मिन्काले विजाजानीयातत्कर्याकर्मसंस्तरेत्।

प्रणवो व्याहृतयश्चैवयज्ञएषपरोवरः। तस्माद्यज्ञस्ययत्कर्मनविद्वा
यएतंक्रयज्ञवेत। तत्सर्वंव्याहृतिभिः कुर्यादन्यत्रवषट्कृत्यात्
अज्ञानज्ञिः कृत्यअत्वरमाणेश्चयत्कतांव्याहृतीनांप्रयोगेणय
त्कृतंतत्कृतमेवतदिति। कपालानांप्रमाणानिक्रयादाध्वर्यवेवि
धौ। समानिचतुरस्राणिश्लक्ष्णमुलानिसमंततः हविर्विकाराणांश्म
णेनसमः विषमानिचावर्द्धयेदितिबोधायनः ४ अथारण्यिगतानां
मात्मगतानांमज्ञस्त्राणामन्वाहितानासवनगतानांवाग्नीनामुद्धता
नांप्रायश्चित्तिरारण्यिगतंमथित्वाविहारकल्पयित्वागार्हपत्यआज्यं

विलाप्योत्पूयस्कविचतुर्गृहीतंगृह्णीत्वाहवनीयेसंततिंतुदोतिमनो
ज्योतिर्जुषतामाज्यंविच्छिन्नंयज्ञंसमिमंदधातु याइष्टाउषसोयाअनि
ष्टास्तासंतनोमिहविषाघृतेनस्वाहेत्येतत्स्वायश्चित्तंमनुगतेमुदिति
मनिम्नुचेतत्परिवित्तस्येतत्परिविन्नस्येतत्परियषुरेतेदेवयस्पुरु
षोरण्योश्चोगोमहिषोवराहोरिर्मृगश्चावान्यश्चायदमंतरात्मान्
गल्छेदेतदेवविषाम्नत्रउरीषलोहितरेतोमांसंमेदोमज्जामेध्या
साधानेसमारोप्ययवमानेष्टिरेतदेवाथवस्याग्नेरेकदेशमयाहरि
उरेतदेवसर्वासर्वस्वेवाग्निहोत्रस्यातिर्ह्यमनस्वत्सामायश्चित्तिःकि

यतइष्टाचमायान्भवसीतिब्राह्मणेऽथादर्शपूर्णमासयोश्चत्वारऋत्वि
जस्तेषामेकस्मिन्नविद्यमानेत्रयः प्रचरेयुर्द्वौवापएकएवस्यात्सुराश्
याजेन्मत्राज्यस्थात्यास्रुवेणोयघातंमेकाध्वर्यवऽग्नायश्चित्तानिजुहोति
जुष्टोवाचोमधुमतस्मिन्माधास्वाहासरस्वत्यैस्वाहाइमागेवाधिरायज्ञ
स्यवाचोयदुरिष्टंतदग्निर्नोनेषज्जेनसंदधात्यांस्वाहा। त्रातारमिंद्रम
वितारमिंद्रहवेहवेसुवहꣳशूरमिंद्रंजवेनुवाजंकुरुक्रतमिंद्रंस्वस्ति
नोघमेवाधक्षिंद्रंस्वाहा। यन्मेमनसश्चिद्रंयज्ञाच्चायश्चमेहृदः। देवायल्ल
मयंतुसर्वꣳसोमोवृहस्पतिश्चस्वाहा। यद्दिवांसोयदक्षिणासोमुग्धाःकु

वित्त्विजः। अग्निर्मातस्मादेनसः प्रमुंचतांस्वाहा। यदंतरिक्षं
पृथिवीमुतद्यांयन्मातरंपितरंवाजिहिꣳसिम। अग्निर्मातस्मादेनसोगा
र्हपत्यः प्रमुचतुरितायानिवक्रमकरोतुमामनेनसꣳस्वाहा। ब्रह्मत्वं
सौत्रेऽध्वर्यवऽग्नीध्रेवैकएवयज्ञेयत्पर्वणितन्मेदेवारक्षतांप्राणा
न्मेमाहिꣳसिष्टंस्वाहा। ब्रह्मंब्रह्माहꣳहोताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रोहंयज
मानएकएवयज्ञेनत्पर्वणितन्मेदेवारक्षतांप्राणान्मेमाहिꣳसिष्टंस्वाहे
त्येकाध्वर्यवऽग्नायश्चित्तानिऽजुत्वांतूष्णींसीनःसर्वादेवतायजतीति
विज्ञायतेऽतिक्रांतेषुहोमेषुयर्वस्वायज्ञेषुव। ऽग्नरण्योर्धीयमाणेषु।

कथंतत्रंनलुप्यतोशुविश्चयावमानीवंतंतुमानथयाथिकृत्। एताऽ
ष्टयःक्योक्रव्याः ततस्तंत्रंनलुप्यतोशुविः शोधयतेयापंतंतुस्तंत्रंन
लोपयेत्। यथिकृतंस्थानमारोहयेत्यावमानीतुपावयेदितितुवोधाय
नस्यकल्पोदर्शपूर्णमासीतेयाथिकृतीकार्यीयोणीमासेमतीतेवैश्वानरीका
र्येनयेमतीतेउत्तेकार्येवऊषुमतीतेषुअन्वारंनलीयास्यादितिशा
लिकिः। अथयघरणीजीर्णमितेजंतुनिर्मथनेनवासमानेनवेअरणी राप्रः
आहृत्यामावास्यायमुयोष्मस्वाऽऽहृतेदर्शनेष्टातस्मिन्नीर्णेशकलाऊ ७
त्यगार्हपत्यप्रक्षिप्यप्रज्वाल्यदक्षिणोनोत्तरारणिमादायसव्येनाधरारणि

मुपर्यग्नोधारयन्नयतिउरुध्यस्वाग्नेप्रविशास्वयोनिमन्यांदेवयज्यांवोद
वेजातवेदः अरण्यारणिमनुसंक्रमस्वजार्णीऋतुमजीर्णवानिर्णुदस्वे
त्यथायंतेयोनिरुक्त्वियऽत्परण्योरग्नीन्समारोह्यमंथनस्यवृतागार्हप
त्यंमथित्वाविस्रंसंकल्पयित्वागार्हपत्यंआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुक्त्वितु
र्गृहीतंगृहीत्वाऽवनायंसंतेतिंजुहोतिमनोज्योतिर्जुषतामाज्यःघृतेन।
स्वाहेत्यथायंयेतंतुप्रतेषुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपतिशरावंदक्षिणो
ददातिमाप्रमिष्येष्टिःसंतिष्ठतो ७ अथातोरण्योर्व्यायजिंवारमास्यो
मोऽष्टानिनिमितेर्विनश्यत्पमेध्यश्चंडालम्लुङ्वायसपतितरासन्नरज

स्वलाग्निश्चसः स्यन्नेरण्योर्विनाशस्तयोरत्सृज्यसमानेनवेत्र्यन्येश्वर
णीआहृत्याग्निसहमग्न्याधेयमरणिगतंउत्तराधेयंनष्टारणिंअश्वुनिमज्ज
तिनवतंत्रःसमनसाविन्त्यथोत्तरांहित्वाग्निंवाशकलीकृत्यमंथनसाम
र्थ्यंसमारोपणसामर्थ्यंमंथनशेषंवाऽथनंचकुर्यात्समस्तशल्यवर्जंमंति
ष्टतेऽरणेपार्व्यापतिः ॥८॥ अथहविर्दूषाच्यारण्यासामोथेननीलमक्षिका
शांतिकामकुणपश्चेलशिसोम्रकेकाटोवापिरवंडकारास्यात्क्षुद्रकाट
मक्षिकापिपालिकावर्जंश्वमार्जारंनकुलंमर्कटध्वांक्षास्वुडुरायसिक
पदकेशामृतनखकुनखइतिऽर्थेस्वेदासृक्सूत्रेदासुकाश्चचमार्जवो ८

र्वेयदृतमंत्रेवेयदृतरजस्वलयास्पृष्टंतथामयतनेनन्नूणेत्रेनवादृष्टेत
थापपात्रेणामेध्येदेशेस्कन्नंउष्टंदविरयोन्यवदरंतिशातनस्मानिवानि
धाययतिमिदाऊतीर्जुह्वयात्तूष्णींवाथान्यंतिर्वयेदाज्येनवाऽक्वरेत्सेवत
त्रऽयश्चितरपितुरवलुक्षिप्तसंस्कारतममाज्यंस्रुवइतिमिदांऊताऊर्त्वा
मनस्तर्तोजुहोतिसेवततःप्रायश्चितिरितिविज्ञायते ९ अथातोग्नीनांसु
ध्वातोनांप्रायश्चितिराऊत्तयःसंस्काराद्दृष्टानवंतिचतुर्होतारइत्येकेमा
हृतयइत्येकेमिदांऊतीइत्येकेमनस्वतीइत्येकेऽथयदिसर्वतएवोद्धाये
युरायतनेभ्योरण्योरग्नीन्समारोप्यमंथनस्यावृताग्नाग्नेयंमंथतीतः प्र

थमंजन्नेऽग्निः स्वाघोनेरधिजातवेदाः संगायत्रियात्रिष्टुभाजगत्यादेवे
भ्योहव्यंवहनुषजानन्नितिछंदोभिरेवैनंस्वाघोनेः प्रजनयतीतिब्राह्म
णंमंथनेनजातंवृष्टंस्यात्सारोपणमंत्रंजपित्वाऽनुनरेवमंथेत्र ॥ अथ
यदिमथ्यमानोनजायेततत्रान्यंपशुंपतताहृत्यस्रोतव्यमितिलौकि
कमग्निमाहृत्यविहृत्याग्नानंतरारणानिधायजुह्वयात्पुनरेवत्वरमा
णोमंथेऽङ्कंमंथनमथेनमुपतिष्ठतइषेत्वोर्ज्जेत्वेत्यस्मेऽहमन्नायोर्जपत्यायेत्य राम:
थैनमुपसमिधेसारस्वतौत्वेत्सोसमिधाताꣳसंम्राडसिविराडसीत्यथैनमु ९
पसमाधायान्वाहार्यपचनमादृत्यज्वलंतमाहवानीयमुद्धृत्यन्यस्योष

समाधायगार्हपत्यआज्यविलाप्योदस्यस्कुचेवुर्दृहातंगृहीत्वादक्षा
दोतारमनसानुद्रुत्याहवनीयेजुहोत्यान्वाध्येयमानेस्वाहेत्यथदक्षि
णमाहृत्यगार्हपत्येदक्षात्मकंब्राह्मणएकहोतेत्यस्यानुवाक्यस्यदक्षास्का
वाज्रुतीरथयद्यन्वाहार्यपचनउद्धायेज्ञार्हपत्यादेनमुद्धृत्यान्वाहार्यपच
नुहोतारंजुहोतिगार्हपत्येदक्षात्मकंअथयद्याहवनीयमुद्धायेज्ञार्हपत्या
देर्मुद्धृत्याहवनायेपंचहोतारंजुहोतिगार्हपत्येदक्षात्मकं। अथातःस
चनगतानामग्नीनामाग्नीध्रायउद्धायेशालामुखीयादेनमुद्धृत्याग्नीध्रीये
षडोतारंजुहोतिशालामुखीयेदक्षात्मकंअथयद्योत्तरवेदिकआहवनी

यऽउद्यायेदाग्नीध्रीयादेमुऽएवैतत्स्वेदिकं आहवनीयेसप्तहोतारंजुहोति
आग्नाग्नीयेदशात्मकं १० एतयैवावृत्तोकमिनुद्यातेदयोर्वीप्रविनज्य
होत्रयाजुऽऊयात्तयाहतीश्चैतत्यस्ताःसमस्ताश्चजुऽऊयात्तयामिदा
ऽऊताजुऽऊयान्मनस्वतीचेदाहवनीयेजुऽऊयात्तेषाजस्राणामन्वाहि
तानाꣳसवनगतानांचाग्नीनांमुद्यतानांप्रायश्चितरितितदेवरोमका
लेऽन्वाधानधर्तमथयस्याग्निरुद्यतोऽऊतेग्निहोत्रऽउद्यायेदितियथा
सूत्रंवाकुर्यादपिवागार्हपत्यादिध्मादाप्रमथनमधिमंथनमुपसमिं
धनमित्येतान्मंत्रान्लिगदेदथज्योतिष्मतीमिष्टिंनिर्वपेदपिवाज्योतिष्म

रामः

१०

तीमिष्टिंनिर्वपेदपिवाज्योतिष्मतीन्यामृग्म्यांश्रपणीऽऊतिंजुऽऊयादपि
वाज्योतिष्मतींस्रुवाऽऊतिंजुऽऊयादग्नयेज्योतिष्मतेस्वाहेतीष्टिश्रपणीऽऊ
तिस्रुवाऽऊतीनांश्चर्वांश्चर्वीविधिवल्लीयान्समाचार्यान्ब्रुवततत्रोदाह
रंति येयेविश्लेषातघवोपत्रयत्रोयलक्षिताः।कर्मतेनप्रसंगेनकुर्यो
दायत्कयऽनांविश्लेषान्सर्ववेदेभ्यःप्रयत्नेनोयधारयेत्।।कर्मणां
प्रविचारार्थमायत्कवसमामुयादिति। यदिप्रसंगेनऽऊतंवैलीक्येमुऽ
धेनवावालेऽऊतिंवलोकेमुग्धेनवालेऽऊतंस्याक्तिरतंचयल्पाताभ्या
रतीनिर्विदत्यश्रपणीऽऊतिस्तंतुमतीचकार्यत्पथयघप्रसंगेनऽऊतंचो

लोकेमुग्धेनवावालेऊर्तिंचलोकेमुग्धेनवालेऊर्तंस्याक्षित्तंचूलो
केमुग्धेतवालेऊर्तंस्याक्षित्तंचयल्यातान्वाहतीनिर्विहत्यएणाऊ
र्तिंस्तंतुमतीचकार्यति १ तिर्ऊतिर्वाएतस्ययज्ञंगृह्णातियस्यांकंस्याघ
हविःक्षिपतिघवदानानिविदंतिनात्रप्रायश्चित्तंकुर्वंतिदहतिह।
वाएकाध्वर्युरवदानानिसमुहेनान्येकःसंतर्यपतिदहतिहवाएषय
दाज्यंपुरस्ताद्धुत्वाघावदानानिजुहोतिआज्येनोपरिष्टान्नानिघार रामः
यतिगृह्णतितेषांन्नसंतृप्तानांनंदेवास्तृप्यंतिनयजमानोथहैनान्ये
वसंतर्पयति यत्राज्यंपुरस्ताद्धुत्वावदानानिजुहोत्सात्पैवैषा ११

दन्निपारयतितेषांसंतृप्तानंतृप्यंतिदेवास्तृप्यंतियजमानोघयघा
त्रेपात्सुरोडाशाद्गृह्णीषोमोयजेतान्त्राषोमायाद्धाग्निनेतत्प्रदान।
मित्याहवनीयेस्रुवाज्यंजुह्वयाद्यद्धोदेवान्त्रतिपातयानातिदेव
पवित्रमाग्नेयोयाज्यापुरोनुवाक्यादेवपवित्रमिंद्रियोदेवपवित्रंप्रा।
जापत्यादेवपवित्रंयथायाज्यंहतपश्त्यथयदिहोतायाज्यापुरोनुवा।
क्यामुह्येतसर्वान्निरग्नेयान्नियजेतइतिविज्ञायतेग्निःसर्वादेवता
इतिऐंद्रीनिर्विज्ञायतेतदतऐंवंसर्वादेवताइतिप्राजापत्यानिर्वीवि
ज्ञायतेप्रजापतिःसर्वदेवताइतिप्राहुतीपनिर्वीविज्ञायतेसर्वावा

ऋवः सर्वाणिसामानिसर्वाणियज्ञे षियंदाहृत्यस्यर्दैयेयजमानो
याजमानेमुह्येतांतरेणवेकृक्करोव्याहृतीनिरेवशपदेनव्याहृतीनिरे
वोयनिष्क्रमणंव्याहृतीनिरेवानुमंत्रणंविज्ञायतेसर्वावाऋवः सर्वा
णिसामानिसर्वाणियज्ञे ऽंषिव्याहृतयइत्यपासेतेहवैयज्ञंदेवतांत
रिताऽदंनुनोऽहविर्नक्रंतंतद्धोष्यतऽइत्यासिष्टकृतऽइत्येकऋादधाऽ
त्येकऋानुपाजेन्यऽइत्येकजाऽइंऽउवाकादित्येकेऽआसमिष्टयजुषऽइत्ये
कर्ऊर्ध्वंचित्समिष्टयनुषस्मरेत्सऽंस्थाप्येतामिष्टिमनुव्वणांतंन्वात
यज्ञोऽहवैयज्ञस्यत्रायश्चितिरितिविज्ञायते १२ यदिसान्नाप्यऽउद्धो १२

धयेयुर्द्धेऽत्सावायव्यपापवाग्वासायंयज्ञेतांप्येकस्मांऽउग्धायांनपी
तादोहमेऽउग्धानिःसऽंस्थाप्याऽउग्धानांवत्सानयाकृत्यश्चःसान्नाप्ये
नयजेतसायंदोहश्चेदार्त्तिमिच्छेदिऽइंयंजाहान्निरूप्योपवंसेदिति
यथासमाम्नातमपिवाप्रातर्दोहंवैधंकृत्वान्यतरदातव्यसायंदोह
स्थानेकुर्याद्धुतस्थानइतरत्सातंदोहश्चेदार्तिमार्छेदिऽइंयंचऽआरावमो
दनंनिर्वपेदितिप्रसिद्धमाग्नेयेनप्रचर्यैऽइणप्रचरेत्सवीणिचेद्धवाऽं
पिऽप्येसुर्नश्येयुरपदरेयुर्वाज्येनदेवताःप्रतिसंस्थायमिच्छेतामिष्टि
मन्यामिष्टिमनुल्वणंतन्वीतयज्ञोरूवैयज्ञस्यत्रायश्चितिरितिविज्ञा

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

यते १३ अथातश्छंदस्यनाम्नोष्येतानिऊतानुमंत्रणातिमास्वास्या
मोवेमृष्यमिष्टमनुमंत्रयतइंद्रस्यवेमधुस्याहंदेवयज्ययेंद्रियावसयलो
वीर्यवाञ्छ्रीमान्भूयासमित्यसपत्नोवीर्यवान्भूयासमितिवाजिन्यमिष्ट
मनुमंत्रयतेयर्जन्यस्याहंदेवयज्ययास्वगवसोभूयासमितिसोममिष्टम
नुमंत्रयतेसोमस्याहंदेवयज्यरायाभूयासमाग्नेयमष्टाकपालंनिर्वपेत्ता
रे तोधिषीयेतिवामवित्तारंमिथुनमनुमंत्रयतेसवितुरहंदेवयज्यया स्व
स्तिमान्पशुमान्भूयासमितिसरस्वतीमिथुनमनुमंत्रयतेसरस्वत्या
अहंदेवयज्यया वाचमन्नाद्यंपुषेयमितिसरस्वंतमिष्टमनुमंत्रयतेसर

स्वंतमिष्टमनुमंत्रयतेसरस्वतोहंदेवयज्यया अन्नाद्यमन्नाद्यभूयासमितिपूष
णमिष्टमनुमंत्रयतेपूष्णोहंदेवयज्यया पुष्टेरन्नाद्यपुमान्भूयासमिति
मरुत्तइष्टमनुमंत्रयते मरुत्तामहंदेवयज्यया प्राणेरईधासमितिविश्वा
न्देवानिष्टमनुमंत्रयतेविश्वेषांदेवानामहंदेवयज्यया प्राणैःसायुज्यं
गमेयमितिद्यावापृथिवीइष्टेअनुमंत्रयतेद्यावापृथिव्योरहंदेवयज्य
योर्नियोर्लोकयोर्ऋध्यासमितिन्द्रमानंप्रतिष्ठांगमेयमितिवाजिनमि
ष्टमनुमंत्रयतेवाजिनामहंदेवयज्ययारेतस्वीभूयासमितिवरुणमिष्ट
मनुमंत्रयतेवरुणस्याहंदेवयज्यया धर्मणाग्भूयासमितिकमिष्टमनुमं

त्रयतेकस्यादंदेवयज्यायाविष्टेन्द्रयासंमितिविश्वकर्माणमिष्टमनुमंत्र
यतेविश्वकर्मणेदंदेवयज्यया विश्वानिकर्माणपचरुधीयेत्यादितिमि
ष्टमिष्टानुमंत्रयतेदित्यात्रेदंदेवयाज्यया ꣳ हसोमुच्येयेतिवामिष्टमनुमं
त्रयतेवायोरहंदेवयज्ययारत्नाभृयासमितिसूर्यमितिसूर्यमिष्टमनुमं
त्रयतेसूर्यस्याहंदेवयज्ययासुदत्रीकाभूयासमित्यग्नाविष्णूदृष्टावनु
मंत्रयतेग्नाविष्णोरहंदेवयज्ययावीर्यवान्भूयासमितिविष्णुमिष्टमनुमं
त्रयेतविष्णोरहंदेवयज्ययाक्षियिविष्टान्भूयासमित्यर्यमणमिष्टमनुमं
त्रयतेग्नाविहंमोरहंदेवयज्ययास्वर्गलोकंगमेयमितियथादेवतामि

रामः
१४

ष्टमनुमंत्रयतएवमनादिष्टानष्टाकपालानाग्नेयविकारानाचक्षतएका
दशाकपालानाग्नीषोमीयविकारान्द्वादशाकपालानग्नीषोमीयविकारा
न्द्वादशाकपालान्वैश्वदेवविकारानेककपालंध्रुमिकपालंचयावत्पृथि
व्यविकारावतोन्यानाग्नेयविकारा ꣳ आचक्षतेवरुन्द्वोम्यविकारानृदधि
यपत्रामिक्षायश्चरुसान्नाय्यविकारान्वनस्पति ꣳ स्विष्टकृद्विकारमुया
ꣳ नुयाजानुयाꣳ श्रुयाजविकारानित्यथाप्युदाहरंतिहविःसामान्यंक
पालसामान्यमितिहविर्विदेवताकपालसामान्यंहविःसामात्यंबलायइ
त्यपिवास्ययज्ञस्यपुरुनदन्नमग्नीयेतिसावित्रिकं १४ इतिप्रायश्चित्तेष्य

मप्रश्नेएकादशोध्यायः॥ ॥इतिप्रथमंपञ्चमः॥ ॥अथवैमवतियः पा
पयक्ष्मगृहीतःस्यात्।योवायरुध्मेतदेवेभ्यऋषिभ्यःपितृभ्योगोप्रास्त
ोभ्यस्तेपेनानिश्रास्तोनिश्रास्यमानोवारहस्पेष्ट्वायजेतेतयैपायक्ष्मणा
एवमेकल्पयतेहिरण्येतस्मादज्ञातउपवसथोथयातऊर्तेऽग्निभ्यएवा
ग्रणयनाऊर्ध्वयत्याज्यंविलाप्योत्सृज्यस्रुक्चिचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहव
नीयेजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेयेनदेवाःपवित्रेणाव तुमास्वाहेत्यपरंचे राम:
तुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयएवजुहोतिप्राजापत्यंपवित्रंव मेस्वाहेत्य १५
परंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयएवजुहोतीडःसुनीतिसम्मायुनातु ।

नातुस्वाहेत्यथेष्ट्वाऽस्तार्वायःप्रणायग्नेहोमुचेष्टाकपालइतिदश
दधिमिश्रंनिर्वपतिश्रयित्वासादयतितस्माःसप्तदशसामिधेन्यः
समिध्यमानांवसमिद्धांवांतरेणपाकवत्यौधाप्येदधात्यपामिदंन्यपनंन्य
मस्तइतिद्वापावकवतावेवाऽस्यनागावगीरक्षांसिसेधतिशुक्रोविरम
तीः।शुचिःपावकऽऽहयइतिशुरोनुवाकामनूच्यतेपवित्रमर्चिष्यग्ने
वितमंतणब्रह्मतेनुनामहऽइतियजतियोवारयायावकयापरिप्लव
देतसुतः शंकुरश्वोनकृत्रियइतिशुरोनुवाकामनुमाकलनोशुधाव
तिपवित्रेपरिषिक्तऽऊर्ध्वोयज्ञेषुवर्द्धताइतियजतिऋषिमग्ने

मन्वेऽथमस्यप्रचेतसइत्येतस्यानुवाकस्यऽउरोनुवाक्याः सहसंयाज्या
भवंति। अथऽउरस्तास्विष्टकृतः स्रुवाऽऽहुतीरुपजुहोतिपवमानः सुवर्ज
नइत्येतेनानुवाकेनयत्स्रुचंप्रसिञ्चेऽन्वारार्यमासाद्यहिरण्यंददातिस
मानंकर्मापलीसंयाजेभ्योथस्रुस्ताऽऽहवनीयेः स्रुवाऽऽहुतीरुपजुहोति
यद्देवादेवहेडनमित्येतेनानुवाकेनयत्स्रुचंसंतिष्ठतेएषेष्टिः सहर्ण
याजाविष्णुक्रमाविस्रजतेव्रतमतयेवयंजेतर्तुव्यतिक्रमेदारव्यतिक्र रामः
मंऽमिछन्त्संवत्सरमृतुवातामेतांमहाथवित्रेष्टिरित्याचक्षतेमृगारेष्टि १६
रितिवारहस्येष्टिरितिवोवायनोरहस्येष्टिरितिकेधायनः॥१अथो

एतत्सोयरिमितपवसतिनसंवत्सरेमतिपवसतात्पवमुक्तंनवति
सऽउचेदतिद्यवसत्पवित्रेष्टायजेतेत्येतयेष्टायक्ष्यमाणऽउयकल्पयते
हिरण्यंतस्याः प्रजातऽउयवसथोथप्रातर्ऽऽहुतेऽग्निहोत्रेऽउप्याप्रणयना।
ऽऽहवनीयऽआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुक्त्रिवृतुर्गृहीतंगृहात्वाहवनीयेजुहो
त्यन्वारब्धंयजमानेयेनदेवापवित्रेणातुमास्वाहेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृही
त्वाहवनीयएवजुहोत्यन्वारब्धेयजमानेयेनदेवापवित्रेणातुमास्वाहे
त्युपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयएवजुहोतिप्राजापत्यंपवित्रमहेस्वा
हेत्यपरंचतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयएवजुहोतिरिंडःसुनाति। सुनातु

स्वाहेत्यथ दक्षाꣳस्तार्तीयः प्रणीयाग्नेयेयवमानाम्नऊरोडाꣳश्चमष्टकपा
लंनिर्वपतिसरस्वत्यैप्रियायाउपाꣳश्वाज्यंमग्नयेपावकायऊरोडाꣳश्च म
ष्टाकपालंनिर्वपतिसवित्रेसत्यप्रसवायोषाꣳश्वाज्यंमग्नयेशुचयेपुरो
डाꣳश्चमष्टाकपालंनिर्वपतिवायवेनियुत्वतेउषाꣳश्वाज्यंमग्नये व्रतपत
येऽनुरोगꣳश्चमष्टाकपालंनिर्वपतिविष्णवेशिपिविष्टायोषाꣳश्वाज्यंमग्ने
वैश्वानरायऊरोडाꣳश्चादशकपालंनिर्वपतिदधिक्राव्णाउषाꣳश्वाज्य
मितिꣳश्रपयित्वासादयतितस्याःसप्तदक्षसमिधोन्यसमिध्यमानांश्चस
मिद्धावांतरेणपाकवत्सौधाप्येफल्कादधात्यग्नयेनमस्तइ

तियावकवंतावेवाऽअनागोवय्यौरक्षांसिः उपदधाति ऊरोनुवाक्याम
न्वाह्वयतेपवित्रमर्विमहाऽइतियजतियोधारयापावकया॰ त्वंविय
ऽइतिऊरोनुवाक्यामन्वाकलयतिधावति वर्धताऽइतियजत्पथस्तिसाम
ग्नश्चाꣳषियवसेग्नेयवस्वत्पवेःपवमानस्यातनःप्रियेमाजुह्वानायुष्म
दितिसरस्वत्याःप्रियायाग्नेयावकस्यनःपावकेतियावकस्यविश्वे
देवासत्येनेतिसवितुःसत्यप्रसवस्याग्निꣳशुचिव्रततमऽउदग्नेशुच
यस्तवेतिशुचेर्वीश्वरग्नेःगायायाशुक्रोऽअपामितर्दतिवायोनियुत्व
नस्त्वमग्नेव्रतयाऽअसियदेवयंऽअविनामव्रतानांतिव्रतपतेः पतते

अग्नयेकपिलायाष्टाकपालंनिर्वपेदग्निर्वैदेवानांसेनानीरग्निमेवैतत्सेनानीं
करोतिसेनयैवैनान्विजयमानोऽनुप्रजायतेऽग्नयेकपिलायाष्टाकपालंनिर्व
पेदग्निर्वैदेवानांमुखंमुखमेवैतत्प्रजानांकरोतिमुखतएवैनाःप्रजायन्तेऽग्नयेकपि
लायाष्टाकपालंनिर्वपेदग्निर्वैदेवानांभागधेयीभागधेयमेवैतद्यजमानायकरोति
भागधेयेनैवैनंसमर्धयत्यग्नयेकपिलायाष्टाकपालंनिर्वपेदग्निर्वैदेवानांपुरोहि
तःपुरोधायामेवैतद्यजमानंकुरुतेनैनंपुरस्तात्पापीयसीर्नुदतेऽग्नयेकपिलाय
पुरोडाश

निश्रास्यमानोवैतयैवयजेतर्नुव्यतिक्रमेदारव्यतिक्रमेऽनोवारेतःसि
न्केत्तयैवयजेतसंवत्सरमर्द्धयादंएकविंशतिरात्रंवातिर्यग्योनि
गतांज्ञात्वीजात्यंतरेवर्त्तमानानाऽकृतेरुपरुरादश्वादशायरा
त्मुनात्मानंचैकविंशंयंकिंचनातिनचनरावर्त्तेऽत्यथासुदाह्
रंति वैश्वानरीव्रातयतिंपवित्रेष्टितथैववा।कृताकृतोऽनातिदशायोरु
षमिति २ अथातोनक्षत्रेष्टिंव्याख्यास्यामोऽग्निर्वीऽकामयतान्नादो
देवानांस्यामितिताव्रात्मंणानमाख्याताःसायंवैश्वारव्यायोर्णमास्याः
उरस्तादमावास्यानवतिसामकृतसंवत्सरस्यापनरणीनिः संपद्यतेन १९

स्यामन्वारभेतितस्याऽपवसथेःरण्योरग्नीनुसमारोप्योदवसायमथित्वा
ग्नीन्चित्वत्याजस्रान्वापिवामावास्यायांयोर्णमास्यांवोपवसेदमावास्यां
तल्लक्ष्मसंपद्यतेतत्रैषांत्यपदेशोहविरुच्छिष्टोवायजमानोभवत्यपि
वातन्नक्षत्रेकुर्यादायुष्कामस्त्रियवराधर्मविशयो गोतीववंतावाज्य
नागोयजत्यानोऽग्नेसुकेतुनारपिंविश्वायुर्योषसंमार्डाकंधेहिजाव
सोत्वंसोत्वंसोममहेनगोत्वंहनऋतायतेदक्षंदधासिजावसइतिऽ
थनिर्वपति अग्नयेकृतिकाभ्योजुष्टंनिर्वपाम्यग्निकृतिकंयजेसऽइष्ट्व
त्यक्षेयमष्टाकपालमनुमत्यैचरुंसर्वत्रानुपजतिनक्षत्रंविमध्ये

श्रयपतित्सम्पासत्पदशसामिधेन्यः समिध्यमानांवसमिद्धांवांतरेणधी
मत्पोधाय्येदधातिस्वार्हायस्पत्नियोऽदर्शदाग्नः सुरएतेतिरविमंतोउ
ष्टिमंतावाज्यभागोयज्यत्यग्निनारपिमश्रवशयस्कानोत्रमीवरुत्पथह
विषामग्निमूर्ध्वमुवोनुनोयानुमतिरन्विदनुमतइतिसंवरयोर्याज्याऽरो
नुवाक्यानक्षत्रहविषामग्निनीः पातुरुतिकाइतियथासमाम्नातमथउ
रस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवावज्रतीरुपजुहोत्यग्नयेस्वाहाकृतिकाभ्यःस्वाहे
तियथासमाम्नातंस्विष्टवत्सौसंयाज्यहव्यवाहस्विष्टइतिसंतिष्ठतएषे
ष्टिः संस्रुर्णपात्रविस्रुक्मावित्सृजतेवृतं ३ एवमेवमुत्तरमुत्तरंयतितं

रामः
२०

त्रमुत्तरउत्तरेहनियजेतविशेषान्व्याख्यास्यामः। प्रजापतिःसवितेतिउपां
शुसर्वेभ्यत्राग्नेयाभ्यत्राज्येकरणमितिसर्वेयवानवंतित्रधिश्रयणकाले
तिरःपवित्रमाज्यमानीयतिरःपवित्रंकरणंनानावयतिपित्र्योमघाभ्यः
पुरोगशंषड्कपालमितिषैत्यग्निकेननिर्वपणश्रोक्षणाधिवयनसंव
यनादीनिव्याख्यातानिनवंतिसार्तायसंचनिकेनसोमेतप्रवरणंकल्पो
व्याख्यातोथैतदायवेनिष्यायेगुष्टेऽग्धमितियथसः जातदोहवत्संस्का
रत्राविशाख्यामिष्वातदानीमेवपौर्णमासीमाज्येनयजेताग्नेयोऽष्टाकपा
मित्रायानूराधेभ्यश्चरुमित्फतराजिराषाढाभिरिंद्वातदानीमेवाभिजिता

यजेताथश्वोभूतेविष्लवेश्रोणायैवुरोडाशंत्रिकपालंमित्युत्तरेषुश्रोष्ठयदे
षुवुरोप्रशंह्रूमिकपालेमितिकपालमात्रंह्रूमोपएिलुरमागारमविवर्त्तय
तितस्मैकंकपालवत्संस्कारंश्रायन्नरणीभिरिद्धातदानीमेवामावास्यामा
ज्येनयजेताथश्वोभूतेचंद्रमसेप्रतिदृश्यायैवुरोडाशंपंचदशकपालमि
त्यग्निनायेवाहनिनिर्वपेउदितेचंद्रममिप्रचरेत्रेएतमदोरात्राम्यांचरुंनिर्
वपेत्सांघयानांह्रीहाणांशुक्लानांकृष्णानांचसर्वान्पाऽग्नेश्वेतायैवकृष्णा
यैचेत्यग्निनायेवाहनिर्वपेदस्तमितेप्रचरेदपिवासंधावेवप्रचरेन्नथेतमु
षसेचरुमित्यग्निनायेचरात्रौनिर्वपेऽषमिप्रचरेदथैतस्मैनक्षत्रायचरुं

रामः
२१

तिर्वपतियथात्वंदेवानामस्येवमहंमनुष्याणांभूयासमितिनिर्वपणका
लेयजमानायतनंश्रासानोयजमानोजयतिग्नितीयेवाहतिर्वपेउदि
तेषुनक्षत्रेषुप्रचरेदथैतंसूर्यायनक्षत्रेम्यश्चरुमित्यग्निनायेवरात्रौ
निर्वपेउदितेसूर्यंप्रचरेदथैतमदित्यैचरुमथैतंविष्लवंचरुमितियजति
यज्ञोवैविष्लुर्यज्ञएवांततःप्रतितिष्ठतीतिब्राह्मणंवरोदक्षिणानवतीति
विज्ञायतेयावद्वाप्रमिद्धोष्टप्रसिद्धःपशुःपाथिकृत्येक्षादर्शपूर्णमा
सम्यांयजेतनक्षत्रसत्रेणाप्राकृतिरानत्यायज्योतिषामयनेनेष्ट्वाया
पंनिर्णुयज्योतिष्टमुपयधतेषुनर्हीत्यंजफ्नातिवैधायनः नवैरेवा

मिहोत्रंजुहुयादपिवाग्निहोत्रंवानानादपित्वातस्माःपयसाजुहुया
दपिवानवानायवाग्यागायआत्मंजुहुयादपिवागार्हपत्येचतुःस्रावं
मोदनंश्रपयित्वाग्नयेदेवतायैःस्विष्टकृच्चतुर्थीम्पोजुहुयादपिवानवै
रेवब्राह्मणानूनोजयेदेषइष्टयंवास्कल्पोहरितयवश्यामीधान्योषधिव
नस्पतिमूलशाकानामग्निहोत्रायणंयथाकामंस्यात् यंक्रियेवैषम्याद्ब्रा
ह्मिनिरिष्टाब्राह्मिनिरेवयजेतायवेन्मोयवैरिष्टायवैरेवयजेताब्राह्मिणो रामः
पिवाब्राह्मिनिदेवयवैर्वायजेतसतिष्ठतआग्नयणानिसंतिष्ठतआग्न २२
यणानिश्रथातःपशुप्रायश्चितानिमारम्भास्यामः सयदिपशुरुपाकृ

तोवाश्येतयदग्नारुद्रमेताःजुह्वानेमितिकांद्वितीयांजुहोतियस्मान्नाया
वद्विष्टाःस्तंतानोत्रनयंकृधिप्रजाम्यःसर्वाभ्योमरुतनमोरुद्रायमादु
मेस्वाहायत्वायिष्टाःसमेज्ञास्याःप्राकृदकृथाःसूत्रमकृथाइत्येतेषुनि
मितेषुइदमकस्तस्मैस्वाहेतितृतीयायाःसमदिनिषादेद्यस्माज्जीषा
त्पषदश्चेताःजुह्वातंमैत्रावरुणंदंडेनोत्थायग्नेदम्येनोडुंबरेणवो
र्वाउडुंबरजूःकीयशावडुर्जेवास्माऊर्जंपशुंनवरुधश्चतिब्राह्मणमुद्धत्य
तिष्ठत्कस्त्वमुद्धश्चेत्यध्वंमुछागेतिछागमुन्मेषेतिमेषमुद्धराश्चतिवशाःसं
ज्ञपेत्याकूपर्यग्निकरणमियेतवाश्वमेधेप्रायश्चित्तिंकृत्वाधानंत

देवत्यंतक्षणंतऽयंतऽपसंतज्ज्ञातापयंशुमालभेततस्मोयाकरणादिसर्व
मावर्त्ततेतिमंथ्यसामिधेनास्तछेषाद्यारसंप्रेषसमार्ग्रवरत्रयाज्यवर्जमि
त्यथयदितज्ज्ञातीयंनविंदेताजाविगोअश्वाइत्यन्योन्यसघतितिधयोन
वतितेषांछागश्चमेध्योयाकरणीयावुपाकरणायानामन्यतममालभे
ततस्मत्वाङ्गणप्रवरणकल्पोव्याख्यातोयास्मञ्शरीरमश्नुतेवेशयतिन्वा
उछेतान्मियेसज्ञिआज्ञानात्वाविश्वाआशाइतिक्षस्पां।अथयद्यंगहीः
नःपशुरुपतोवर्णतांवाग्नेयीमाग्नावैष्णवारंडीवायव्यांप्राजापत्यामिति
वक्रत्वातमेवोयाकुर्यादथयदिनपामाङ्गीयमाणःंत्रपेनोपहरेन्नत्रप

क्षापात्रियाःहिरण्यमंतर्धायवतुर्गृहीतंगृहात्वाहवनीयेजुहोत्यन्वार
ब्धेयजमानेउद्यत्सुपर्णोनविमातिसर्वंहिरण्यकुक्षिःमत्स्यशिराःघृत
स्तात्सर्वेषुलोकेषुलोकेषुविन्दुरप्रविष्टागातुमस्मिन्यज्ञेयजमानायवि
दंस्वाहेत्यथैतस्मैवपायैस्यानेयत्किंचिन्मेदोरूपमावशिष्टंस्यातदुत्पाद्य
तेनश्वरेदथयद्येतंउनर्विदत्तेनामाङ्गीयेतायथयदिवयांहविस्वदानोवा
स्कंदेदात्वादेवयज्ञेसयज्ञेवीर्यंयवास्मान्त्स्वध्रियाश्रयंदधाथेडियंक्य
श्त्पादायजुहोतियस्तेश्शोयस्तउदयेदेवःकेतुर्विश्वंभुवनमाविवेशस
नः याह्यरिष्ठेस्वाहेत्यथयद्यसंस्थितेयज्ञेशकुनिश्चषालउपविशे

ज्वषालंश्चान्यदयंप्रेक्ष्यतथैवाज्येनजुहोत्यायवस्ववासोमयीतयेगातु
मस्मिन्यज्ञेमानायविंदत्वाहेति ॥६॥ अथातश्चातुर्मास्यांतरालव्रतानि
व्याख्यास्यामोयावज्जीवमयोगीत्येवचातुर्मास्यानामंतरस्मिन्नहनिप्रथमे
त्वेवंसंवत्सरेव्रतंचरेदितितस्मेतव्रतनानृतंवदतिनमांसमश्नातिनस्त्रि
यमुपैतिनास्यैतल्लुत्तनेनवासः पल्पूलयंन्यमृन्मययाप्यूरोच्छिष्टास्वयं
पादौप्रक्षालतेनलवणमश्नातिनकोषाधान्यमन्यत्रतिलेभ्योनासंद्यां
श्यीतनस्त्रियमुपेयात्कामंमृतौनायांमुपेयाद्यद्यनान्तरः स्याऽमयो॥
: कालयोर्मधुरंवैव्रतमुपैतिमध्वमन्नातीतिब्राह्मणंघृतमित्येवदस्तुकं

भवतिदेवमध्वित्येवतद्विज्ञायतेतंतित्वामध्वरेदेवयंतोवनस्पतेमनु
नादेव्येनेतिनान्यस्योच्छिष्टंभुंजीतनान्यस्यार्त्विज्यंकुर्वीतनाजीतनाम
जीतनश्राद्धंभुंजीतनलोमानिवापयेतनदंतान्धावेत्ननखानिनिकृंत
तेकामंयर्क्षुकेशश्मश्रुलोमनखानिवापयीत्त्वचतुर्ष्वमासेषुनिवर्तय
तेतिब्राह्मणंसंवत्सराऽर्ध्वंदार्शपौर्णमासिकंमेवव्रतंमुपदिशंतितस्या
चवैष्णवदेवस्यकालोऽतीयादग्नयेव्रतपतयेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्व
पतिसाव्रतसिद्धेष्टिः संनिष्ठतेऽमावास्यस्यकालादीनिव्याख्याताःका
लात्किमेधायदियजेत ॥७॥ अथातोव्रतदीक्षाधायश्चितानिव्याख्या

स्मामोदाक्षितश्चेदमूर्तंवदेदिमंमेवरुणतत्वायामित्वन्नोअग्नेसत्वन्नो
अग्नइतिचतस्रोवारुणोजयेत्कृष्णाजिनायवछिन्नोदंडाद्यादेवांजनम
गन्यज्ञस्तंतोमायज्ञस्याज्ञीस्वतुवर्हतांनूतिर्दधाघृतेनमुंचतुयज्ञोयज्ञ
यतिमऽंहसइतिजयेद्धतपित्वाऽपत्राचम्यजपतिशिवाः।पीनामव्य
यूयमाणेस्माकंयोनावुदरेसुशेवाः। इरावतीरनमीवाअनागस्वस्ति
नोजनवथजीवसइतिछर्दयित्वानिष्ठाम्यवाजपतियदत्रापिरसस्यमेनिर्
ष्टविषमस्मृतः।अग्निष्टात्सोमः पृथिवीपुनरात्वन्दधानुमइतिरतःस्कं
नमनुमंत्रयतेयन्मेरेतःपरितोषात्तदर्पित्वाग्निहोत्रमिवसोमेनतंदेहंपुनरा

ददाति।अग्नेधर्मनिष्टंवादृष्ट्वाजपतीत्फक्कमेतदनिष्टप्तोनिर्ईष्यमाणोवा
जयतीत्फक्कंमेतन्मूत्रंकरिष्यन्पुरायंवालोष्टमादत्तऽदंतेयन्नियात नूरितिक
रोत्पायोमुंचामिनवजोमदृंहोमुवः स्वहाकृताः पृथिवीमाविशतेतिलोष्ट
पतिनिदधातिपृथिव्यासंनवेपिबीमत्सानामायस्थस्वाहाकृताःपृथि
नीमाविशतेत्यश्मकफस्थानामायस्थस्वाहाकृताः पृथिवीमाविशते
तिस्वेदंतपस्यानामायस्थस्वाहा पृथिवीमाविशतेतिस्वेदऽंस्वमेनंमुक्ता
जपतिवदन्नमपतेनक्तंनतस्यातःक्षुधोनवतिसर्वंतदस्मान्मादिऽंसान
हितदद्मोदिवेतिडःस्वप्नंदृष्ट्वाजपति।अजियर्यावर्त्ततेडःस्वप्नोयस्यपो

यजुक्तेर्ब्रह्माहमतंरंकरवैनहिस्वभ्रयुयभ्यतेतिलोहितमुत्पत्तिं
दृष्ट्वाकंडूयवाजघतिनमोरुद्रेभ्योभ्रःस्वाहेतिनवर्षतिधावेद्दि
धावेन्नमोरुद्रायवास्तोष्पतइत्येतामृचंजयेन्नाग्नेनक्षक्षितेनसमेयाद्य
दिक्षमेयात्कयानश्चित्रआभुवदित्येतामृचंजयेद्वयजनादग्नावा
दितोनिनियुक्तोवास्तूर्यामादेवोदेवेभ्यःयाविलेतामृचंजयेदितीमानि
सर्वाण्येवाधरदीक्षाकृत्वायश्चितानिनवंतोतिबोधायनोआवंतरदो
क्षायेविसर्गीदितिशालाकिः ८ अथातःसर्वयज्ञानांप्रायश्चित्तानि
व्याख्यास्यामः सर्वत्रस्कन्नच्छित्रनिन्नाननष्टदुष्टविपरीतदुविःसं

राम:
२६

रक्षणस्वावितयतितस्फुटितेशुष्किजश्वानोविडालःकाकरवरमृ
गयश्युपक्षीसरासृपादिरन्यत्कीटानामृत्विजोग्नीनामतं रागतो।
नांधादशगृहीतेस्रुवंश्रयित्वाऽर्गामनस्वतीमरुव्याहृति।स्ति
स्त्रोऽनुब्रूयाज्जातवेदोसप्तिस्वाहेतिकार्यविपर्यासेमंत्रब्राह्मणमा
त्रामेदेवदर्हेधावर्हिःपरिधिविछतिपवित्रकपालंनाशस्कृत्स्कृवा
रणीरुद्राजिनपणातानांमग्नीनामुद्वासनेवयत्किंचित्कार्यविपर्यी
सम्प्रायेवाग्नेचाज्यस्यात्यास्कवेणोयद्योतंप्रायश्चितानिजुहोति
प्रजापतयेस्वाहा।हिरण्यगर्भायेस्वाहेत्यथापितामरुजुहोतिमृगू

णांपतयेस्वाहांगिरासांतपसेस्वाहेत्यथंमहाव्याहृतीर्जुहोतिभूरग्नयेचपृथिव्यैचमहतेचस्वाहाभुवोवायवेचांतरिक्षायचमहतेचस्वाहासुवरादित्यायचदिवेचमहतेचस्वाहाभूर्भुवःसुवःस्वाहेते ॥१०॥ मत्रहोनेतिरिक्तेचाऽराधीतेऽरागतोऽनागतेवषट्कारेतीतेवापियजुतं॥ हविषांसंदनादग्नेर्हेतुहीनस्वरेणच॥ अतिदाहेचहविषांयत्किंचित्रात्रनेदने॥ कपालनाशेनेदेवाक्तुष्वादांतरागते॥ प्रणाशेयवित्रस्याग्नेर्वावलोडनो हविषांचविपर्यासहत्विक्ष्वश्रयतेसुच॥ यज्ञप्रसारणीकालेदेवोनावेसमुद्धिते॥ मिदाऽऽकृतीर्व्हीतवेव्याहृतयःप्रणवाधि

काः। चारुण्यस्तंतुमंत्रश्चान्वग्निश्चमनस्वती। महाव्याहृतयःसप्तप्राजापत्यतथैवच। प्रसंधनायप्रयुक्तेमंत्राःप्रकीर्तिताः॥ अत्रप्रायश्चितिकोयज्ञेह्यसुरैःसंप्रयुज्यतेऽसुरैर्युक्तयज्ञस्तुदेवाःशोषणमश्नुयेत्॥ ऋत्विजोयजमानंचायुषेब्रह्मवर्चसात्॥ क्ष्यावयेदुरिष्टंततस्मान्दोषान्नप्रणाशयेत्॥ अथातोनुग्रहान्व्याख्यास्यामःसायंहोमंवोयोदयंजुहुयात्प्रातर्होमंवोपस्तमयंकालेनकानमनतिक्रम्यकालोदशीपूर्णमासयोरग्निहोत्रस्यप्रनस्कंदतेनव्यथतइतिविज्ञायते। आप्रातराहुतिकालात्सायमाहुतिकालोनातीयादासायमाहुतिकालात्प्रातराहुति

कालोऽथयदिसायंसायंदोषावस्तोर्नमः स्वाहेत्याऽऽहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रंजु
ह्वयादथायदिपूर्वस्यामाहुत्याꣳ हुतायामाहवनीयानुगच्छेदग्नीरो
दाराग्निरितिवच्छेदकालेहिरण्यंनिधायोतरामाऽऽहुतिंजुह्वयात्काला
तिक्रमेऽथायꣳहोममाचास्यस्यकालात्पौर्णमासस्यकालोनातीयादापौर्ण
मासादामावास्यस्याऽऽहुत्याग्नयणस्यकालाच्छ्यामाकाग्नयणस्यकालो
नातीयादायवाग्नयणस्याग्नेयामाकाग्नयणाद्यवाग्नयणस्याऽऽहुरुपाऽन्या
नांकास्ताऽऽहुश्चदेवस्यकालोनातीयादासाकमेधानांवरुणप्रघासानां
माश्वनासीर्यात्साकमेधानामावैश्वदेवाद्धुतासीर्यस्यादक्षिणायनय

रामः
२८

ज्ञोःकालाऽउत्तरायणयज्ञोः कालोनातीयादोत्तरायणयज्ञोदीक्षिणाय
नयज्ञोर्ऋषयोहस्माहप्रयोगऽआसꣳस्तेऽर्द्धमासेऽर्द्धमासेऽग्निहोत्रंजुह्वयु
ःप्रतिपदिसापंचदशीचतुर्दशीचातानिगृह्णीलागृह्णातिसकृऽउत्रयनंह
विरेकाꣳसमित्सकृद्धोमः समित्सकृद्धोमः सकृऽउयस्यानंसकृत्पाणि
निर्मार्जनमेवंप्रातरथपौर्णमासाऽआमतिष्ठा
ग्रयणेश्चातुर्मास्यैः पशुबंधेनवाग्नयेपथिकृतेग्नयेवृतपत
येग्नयेवैश्वानरायेतिऽउरोडाशान्निरूप्याग्निहोत्रेजुह्वत्कर्द्धरेऽर्णमासा
म्यामिष्टाग्नयणेश्चातुर्मास्यैपशुबंधेनवाग्नयेऽनीकवतेग्नयेऽग्नव

येग्नयेव्रतपतयेग्नयेयथिकृतेग्नयेनंतुमतेग्नयेवैश्वानरायाग्नयेव्रतपतयइ
त्तिपुरोडाशान्निरूप्याग्निहोत्रेजुत्वादर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्नयेऽश्वानु
मतेपशुबंधनेव॥२३॥अथहविषांमध्येव्रीहियवयोर्लाजेषियंगव
ः कोद्रवोदारवकवर्त्तेश्यामाकानीवाण्वेवेणुपवास्तरसंवाकंदमूलफला
न्यायःसक्तुमितिघृतमाज्यार्थेगव्यमितिदध्यर्थेतस्यालाजेमाहिमाज्यंवा
ज्यार्थेप्रयुंजीतत्रोजनेघविरुद्धसम्पतइत्येकेतयोर्लाजंतयोर्लाजेत्ते
लंघृतेनिक्षिप्तस्यालाजेजातीलत्तेरुमतसाकुसुंभसर्षपवार्क्षीवास्नेहा रामः
तिशिष्टश्यामाणादतऊर्द्धमलाजेयवपिष्टानिव्रीहिपिष्टानिश्यामाकपि २९

ष्टानिवाऽज्ञिसंस्कृत्यात्यार्थेप्रयुंजीतकुशास्तरणार्थेस्तेषामलाजेश्
रमयकुतपाश्चवालमुंजसुगंधितजनार्जनशराईर्वाःश्यामाकाःक्षार
वृक्षइक्षवइत्येतेषांप्रस्तरबर्हिर्विधृतिपवित्रइध्मशमित्रग्नालाकपरि
स्तरणंतर्धानासनशयनस्तोत्रेणकरणीयाःकार्याःसर्वेतृणेस्योवा
मुकशुंडिनवल्वजरूलतुलतृणवर्जपालाशाःखादिरोवेध्मस्तयोरला
जेयाज्ञिकानांवावृक्षाणामन्यतमस्तेषामलाजेनीपनिंबबिल्ववाधर्कंवे
नीतकराजवृक्षशाल्मलपरहकपित्थकरंजकोविदारश्लेष्मातकयंडुव
र्जंसर्ववनस्पतीनामिध्मोनवतीत्येकेऽथयदिदक्षिणानांकालेगौर्हरण्यं

वामस्तेषामलाभेफलानांमूलानांनक्षत्राणांदधानवेवयजेतनिर्यनि
र्त्येऽयुक्तःस्यातथैवाजस्रिकेऽयुक्वा॥यस्यनिर्याचिलुप्तानितथैवाजस्रि
काणिवावियतस्थानसस्यांगिलतेपतितोहिमः॥तस्मान्मूलैःफलैर्वा॥
पिमधुघृतरसापिवा॥नित्यंनिर्याचिकुर्वीतनवनिर्याचिलोपयेत्॥न
वनिर्याचिलोपयेदिति॥१३॥द्वितीयःप्रश्नः॥ ॥अथातिदग्धानिसदो
हविर्धानानिसमस्तेदेवयजनमाहृतेवक्रियेरन्नावृतानावृतावावसतो
वरांप्रथमगृह्णीरन्नितिवाऽर्बुलकस्यमतंप्रेप्तरानुस्तर्जनवत्यनिन्नेषुक
पालेषुसर्वाणिनियतेयुस्तत्रयावत्स्तंडुरीषमादायवसतीवरान्निःसंयु

ग्यविश्राम्यप्रचरेत्तत्रप्रायश्चित्तंगर्हाणामेकैकेनजुहुयादाग्नीध्रीयवि
नाशेआग्नेय्याजुहुयादग्निर्मूर्धादिवइतिवैस्रसाहविर्धानेविस्रोत्व
न्नोत्रंतमइतिआग्नेयास्रक्षयमग्निःसहस्रिणइतिवायव्ययावा
यव्येषुवायोशतंहरीणामित्यैंद्रियासदसांविश्वाअवीवृधन्नि
तिविश्वेदेवात्साग्नेवैश्वेविश्वेदेवाःशृणुतेमंहवंमइतिसर्वेषुमिदांऊ
तीजुहुयाव्याहृतीश्चापिवेष्टिंतिर्वपेदंगाऽस्रहनेक्षामवान्सर्ववि
नाशेऽओषधीरनिश्वुत्यप्रचरेत्कृत्वापुनर्यजेतेतिश्रुतिरवेमेवकुर्या
यीत्प्रायश्चित्तमिति ॥१॥ अत्रकाणामन्योन्यस्यमैत्रावरुणश्चोदय

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

त्यन्योन्यस्ययाज्यापुरोनुवाक्यामवतितंस्यप्रायश्चित्तंब्राह्मणएकहोते
त्यस्यानुवाक्यस्यप्रथमेनहोतुर्जुह्वयाद्वितीयेनमैत्रावरुणस्यतृतीयेन
ब्राह्मणाछंसिनश्चतुर्थेनयोलुःपंचमेननेष्टुःषष्टेनाछावाकस्यसप्त
मेनाग्नीध्रस्याध्वर्युःप्रधानदेवतामनुच्चारयित्वायोन्यामुच्चारयेषदो दे
वाःअतिपातयानीतिपतयास्रुवाज्यंजुह्वयादन्यात्मकेनाष्टमेननवमे
नहोत्रेणोक्तंप्रायश्चित्तंकुर्यादुक्थ्यषर्यायेषुयथाक्रमेणजुह्वयादन्यामेन
वोऽग्निरात्रिपर्यायेसोमारथंतरायसंधयेतथाग्निपविष्टस्तोत्रेवाजयेत
थारिक्तस्तोत्रेषुयथावोदितमन्योयजेतप्रथमोयजेतजयेद्वास्तूर्यंवी

रामः

३१

दिताःस्वयमेवयजेतद्विनायमेवप्रायश्चित्तंनवेत्सोमेत्यत्रैवंकुर्याद्धोता
न्येत्ययजेदमेनैवमैत्रावरुणोवाऽर्वोक्तंप्रायश्चित्तंकुर्यातथायाज्यापु
रोनुवाक्यास्वधान्यत्रप्रायश्चित्तंनवेदयाश्वमेधस्यानहोमेधारणंपशू
नांस्रुवाज्यस्याजनातिरिक्तेषुमिदाज्यतीर्जुह्वयात्तयेष्टकोपधानाद्यदे
वसुवाꣳहविषामन्यंवीजमन्यंदेवतस्यकुर्यात्ततउत्सृज्यपुनरुत्पाद्यय
जेदितिशिष्टमन्यजेज्जयेद्वाऽर्वोक्तप्रायश्चित्तंकुर्यादिति २ अथवित
तेयज्ञकर्मणिप्रायश्चितानिमास्यास्यामस्तत्रौषधंपयःपशुःसोमआ
ज्यमिसेतेषुन्मूतेषुवानष्टेषुवापुनरुत्पाद्यगृह्यापत्नस्मरेत्स्रुक्स्विष्ट

कृतऊत्पादनंनवतिस्विष्टकृतऊर्ध्वंस्मरेत्सꣳस्थाप्येत्तेनैवसुनर्यजेत्सहय
जेद्वाथयदिनिरूप्यस्मरेदन्यंदेवतमभुष्मैत्वेतिप्रतिविनज्यानिमृज्यसवे
जुऊयाद्वर्वोक्तंप्रायश्चित्तंकुर्यादन्यासुदेवतास्विष्टासुनेष्टेषुऽष्टेषुवादो।
श्चवतितंत्रेप्रधानमाकर्त्ततेसर्वेशिरसेजातस्तत्स्वकः कर्मणऽपक्रमानवती
तिन्नागिनोदेवतस्यसूर्यादानऊर्ध्वंकर्मकृत्वाप्रयश्चित्वासाद्यस्थ
नेत्रवरेतत्रप्रायश्चित्तंजातऊतीर्जुऊयाष्प्राहुतीवेवयजातुयाकरणऊर्ध्व रामः
तिस्तथास्विष्टकृतेः वेयियुक्तमथयदिप्रातरनुवाकमुपाकृतमादित्यो ३२
मुदियात्कथंतत्रप्रायश्चितनवतीत्कषाकेतुनाजुषतांयशंदेवेभिरन्वि

तांदेवेभ्योमधुमतमꣳस्वाहेतिमिदांऊतीवमाहुताश्चऊत्वोयाकुर्याद्
थयदिप्रातरनुवाकेनास्मानेआदित्योमुदियादुद्यंतमस्मयऽउत्पे
क्तिमित्येतानिः स्वुवाऊतार्जुऊयादथयदिसोमोनाविःस्यान्तवोन्
चोनवतिजायमानोयमादित्यात्रꣳसमाप्यायंतीतिजुऊयात्सूर्यो
चंऊमसोग्रहणंविद्यतएतदेव॥३॥अथयदियहनूयहाप्यमाणान्ना
गिनांदेवतामग्रहात्वायोन्यांमृहत्वायास्थामुष्मैस्वाहेतितदानीमे।
वमर्वंजुऊयाज्ञागिनंनुनर्गृहत्वामिदाऊतीर्जुऊयादपिवायहणामे
केनजुऊयात्सर्वानूवावस्यतेविधेनामनूऽत्येवमादानूयहानूहात्।

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOC.

णांग्रहेषुतावमसेषुवाहविदीषाक्रदोयोवानवेत्तथापोन्नत्तहत्पतत्वा
यश्चितंजत्वातथापुनर्गरीत्वाधमसेषुवाउत्तरुन्नोयजुजयाघुलावात
स्मिन्नतर्धायायत्रनीयनक्षयेत्सवततःप्रायश्चित्तियदिसवनकाला
तिक्रमेदग्निमूर्द्धादिवइत्येतस्यानुवाकस्यप्रथमेनगायत्रेणप्रातसवने
जुहुयात्तथात्रिष्टुभेनमध्यंदिनेसवनेतथाजागतेनतृतीयसवनेतरुध्यम
तिरात्रउत्तममन्नाद्यिगछेयदिगछेद्यत्रन्नेषंत्रप्राछेतत्रप्रायश्चित्तं रामः
सर्वान्नहोदन्नजुयाद्दित्तायतेब्रह्मवेचक्षुर्हितान्नइतितस्माद्यजुहोत्त ३३
जुयात्तऊर्ध्वमहः संस्थानाधिगछेदेकाहेद्यथसवनायानांपशुनाप्राय

श्चितिरथयदिन्नतिगंधस्यान्नरुत्सृज्यपुनरेवोत्पाद्यचरेदपिवोलोदकेनप्र
क्षाल्याज्येनावधायपुनःस्रुयपित्वाप्रक्विरेन्नत्राप्यन्नतिगंधोभवेन्नउत्सृ
ज्यपुनरेवोत्पाद्यप्रचरेन्नथासवनीयानांपुरोडाशानांनतथासान्नाय्यानां
मथयदिस्तोत्रेन्नस्त्वेवोत्सृजेन्निंदाऊतीर्ऊतोयाकुर्यादथयथैकाःस्तो
त्रेष्वेवंवर्चवोर्ऊर्चवाप्रतिगरंवोत्सृजेन्निंदाऊतीर्ऊत्वाजपेत्स्तोन्ना
दानपन्नतिन्नाहोमाद्यवंगछेयदिवावंविसृजेद्वैसवामृचंजपेदथय
याश्राव्यवावंविसृजेद्वैसवींमृचंजपेद्विसोयन्नोन्नंतमइतिपुनरेवा
श्रावयजेन्नातिरिक्तपुनरुक्तमायातेधन्येषुवान्यत्रप्रायश्चित्तमि

दाऊतीर्जुऊयात्सर्वस्थानेषुमिंदाऊतीयज्ञशरीरमितिश्रुतिस्तस्मात्सर्वेषा
माचार्याणांप्रशस्तंप्रशस्तमिति। अथयदिऊनाऊतौसोमंसृजेया
तांमाहवनीयादेवोदावोगारान्निवर्त्तेषुजुऊयाद्यज्ञस्यद्विस्थऋत्विया
विंज्ञानीचेतनस्यचऊताऊतस्यतप्तमऊतस्यऊतस्यवाऊत
स्यवाऊतस्यचेंद्राग्नीअस्यसोमस्यपीतंपिबतंतृपेथाꣳस्वाहेतितस्यनि
त्यनक्षमनुवर्त्तयतिमायजमानंतमोविदन्मर्द्दिजोगोश्माःप्रजाःमायःसो
ममिमपिवासंसृष्टमुनयंकृतमित्यथयद्यन्यऊतःश्वमत्ताऽन्यऊतैःस
ꣳसृज्येरन्सोमवासोममनिर्गृह्यादित्येतदेवाधयेद्यन्यृतावृत्विजो

न्यऋत्वि[redacted]क्षित्तेर्वान्यनज्ञात्सस्तोमात्सत्राद्येदित्येत
देवाथयद्विमुत:सोमान्निष्टप्येततदित्पदंत्रसस्मेपियावतइत्येतान्यो।
ऋवाऊतीऊत्वातस्यनित्यनक्षमनुवर्तयतिइंऽडिंडमवागादिदोरिंडो
पात्तस्यतꣳदविंज्ञायातस्यमधुमतऽपरुतस्योपरुतोनक्षयामीत्यथय
दिसुतेसोमेयजमानोम्रियेतनयंवागच्छेत्सर्वाणिहवीꣳषियात्रासम
वधायज्ञोणाकलज्ञेसोमंजुरुमाज्यंयशुमन्मस्यामिकामाऊतिंजुऊयाद्ये
देवाद्येदेवायेषामिदंनागधेयंवन्वयेषांप्रयाजाउतान्पाजीꣳऽज्येष्ठे
सोवरुणराजान्यग्निस्तोत्रस्येदिवेम:स्वाहेतिऊत्वातऽर्ध्वयेत्तमेक्षिंक

र्मप्रतिपद्येतानयेवाऽनर्यजेतजाणीस्पाऽऽक्रुत्स्यग्निहोत्रचेष्टायामात्मसमा
शेषणंविद्यतऽत्मानिलमासमाऽऽदेष्टग्निष्टुनस्वादेन्नपिबेनोपरिश्रया
याऽशयीतनाप्सुनिमज्जेत्कामस्वादेत्कामंपिबेत्कामत्वेवोपरिश्रयायाऽं
ऽशयातनत्वेचाप्सुनिमज्जेंान्नमेथुनब्रजेदितिप्रक्षालितपादपाणिरय
आचम्यप्राङ्मुखऽउपविश्याग्निहोत्रंयजुषायावन्नाहंऽतपिबाद्वत्सान्नू
योऽनयेत्प्रजापतिंमनसाध्यायन्नित्येवमेवोयासीताऽरीरेक्षणात्। रामः
अथवैनवतियथावैऽत्रोजातोम्रियतएववाएंवम्रियतेयस्याग्निरुद्य २५
ऽशयतियंनिर्मथ्यकुर्याद्विलिंद्याज्ञातव्यमस्मेजनयेत्सएवऽनःपरी

त्यस्वादेवैनंयोनेर्जनपतिनास्मेज्ञातव्यंजनयतीतिब्राह्मणंमुख्यश्चेऽशयेद
मुनस्मत्रवेश्योश्राऽऽक्रुत्पिंडेनपरिलिप्यपुनरेवैनांपवृज्यपरिदायाऽज्ञा
तिवाहंकृत्वायेनांस्कवाऽज्ञातानिरनिजुहोतिसुवर्णाघर्मस्त्वासुवर्णार्कि
स्वाहासुवर्णशुक्रस्वाहा॥सुवर्णज्योतिस्वाहासुवर्णसूर्यस्वाहेत्यर्कवतीभ्यो
मर्कसमिधावस्पादधात्यर्कः पवित्रंमर्कोरज्जुर्विमानऽइतिद्याभ्यांमुंजकु
लायशन्तीनाकर्मणाप्रतियद्येताहऽऽजिनवाचनादथवैभवतितमो
वातेऽएरल्लातियस्याग्निरुरुमुद्यातिऽस्तमक्लंवासक्लंधनुर्द
क्षिणेतिकृष्णंवासःकृष्णांधेनुंऽशतमानंहिरण्यमितितमसेवतमो

मत्फमपहतेहिरण्पंददातिज्योतिपैवतमोयहतेथोतेजोवैहिरण्पंतेजएवा
तंदधातिहिरण्मथयद्यासंदीञ्चिक्यमागारंवादहेतवैश्वानरीनिःस
मिधोम्पादधातेश्वानरानश्रत्पेतेनाग्न्चिनाथयदिवासतीवरःकलञ्जाः
पान्लेजनाएकधनाकुंभेष्टकाःकृप्यनेष्टकाःपाराचिकरनूरयोवानिधे
त्तरपालंवानियतोऽवरीवानिधेतालावावानिधेतद्वेणकलञ्जोवादर्पि
तञ्चन्पद्यायज्ञंरुद्रोमयंदारुमयंवापात्रंनिधेतत्खनेतयजुषास्वस्थानेति रामः
धायतोपधायवोनिमंत्रयते।न्नूराज्ञेमेधारयतपाणेमेधारयतप्रजांमेधार ३६
यतपश्नेमेचारपतमामत्रायुःप्राणाःप्राजाःपशवःपरासिच्यतऋषय

यदिशारुमपंपात्रंनिन्नमाहवनीयेनुपहरेदथयदिमृन्मयमयोम्पवह
रेतन्नूमिर्न्नूमिर्न्नूतिमगान्मातामातरमप्यगात्।न्नूयास्मञ्जेःपशुनियो
नोद्वेष्टिसनियतामिति॥ अथातोग्निहोत्रस्पलौकिकविधिंव्याख्यास्यामः
उराग्निहोत्रस्पकालाद्गार्हपत्याज्ञस्मनारणासंस्पगरिण्योःसमारोप
पतिःअयंतेयोनिर्ऋत्वियइति।अंतर्वेद्यरणीनिधायलौकिकंमग्निमाद
त्पसायमुद्पसायमाऊतिंऊत्वेतिविज्ञायतेप्रातरुदितिप्रातरुज्जी
ंऊत्वेतिविज्ञायतेत्तथाग्निहोत्रंचतुर्निर्लुप्यतांहोमोयस्यानंवतेदवाद्
र्णमासाभ्यांयजेतेतिसंतिष्ठतेग्निहोत्रस्पलौकिकविधिः॥७॥अथायद्य

ग्निहोत्राणांसमासस्तद्यथाराज्ञविन्नमोव्याधयोर्ध्वगमनंगुरुकुलवासदे
शकालद्रव्यानुपपत्तिरन्येश्चायोगोयासुविद्यतइतितस्यकः कर्मणउपक्र
मोभवतीतिकामंश्रद्धिवायरात्रेवाग्निहोत्रवेलायावायथाकुर्याद्धात्र
मिंद्रवायजमानस्याश्रवसतप्रहृतःपतिपादिष्ट्वायंचतुर्गृहीतानिगृह्णा
तिसोपवसथेपार्वणेऽपरस्मिन्पंचदशेऽहंसमित्यन्नतिकंकर्ममंत्रान्श्रेक
वत्संस्थाप्यसायमग्निहोत्राणांजुह्वांकृत्वाप्रातरग्निहोत्राणांजुह्वयात्सायमुप रामः
क्रमःप्रातरपवर्गकालोपार्वणेनपजेतनोर्ध्वयाद्वित्समासानप्रसंगेनाश्र ३७
द्दधेदधानोवाश्रद्धांपरमायाम्राह्यज्ञानमुच्यते। अश्रद्धानाह्लुप्यतेधर्मेलिप्त

धर्मोधर्मस्मृतः।श्रद्धयाशुध्यतेबुद्धिः श्रद्धयाशुध्यतेमतिः।श्रद्धयाप्राप्यते
ब्रह्मश्रद्धायाःप्रमोचनी।तस्माच्छ्रद्दधानेनाप्रसंगेनकालेतंतुमत्वायजेतैव
लौकिकप्रयोगतएवमृतएवंविध्यपराध्वाप्याशुदाहरंतिनरथाग्नीनु
द्वासपन्नेवानापसुवीरहावाएषदेवानांयोग्नीमुद्वासयतइतितस्माच्छ्रद्
धानस्याप्रसंगिकस्यचपेयेविशेषालघवोपत्रपत्रोपलक्षिता।कर्मसंस्तरे
कुर्यान्यायोयेतंयथाज्ञवेत्।स्वशास्त्रेविद्यमानेयुःपरशास्त्रेणकर्तोच्च
णहत्यासमंतस्पस्वशास्त्रोक्तंघनाततः॥ऋषियस्पस्वशास्त्रस्पप्रदेशास्ते
शुणैःसमाः॥कर्मणांप्रविचारार्थमायत्सुवसमानुयात्।णायथोक्तस्तो

परिमितप्रवसतोनसंवत्सरमतिप्रवसतीत्यविज्ञायाजायापत्यारात्रिताग्नि
योर्विज्ञायतेधर्मोवाएषआत्मनोपत्नीपत्यथयदिप्रवसतेयजमानेपत्ना
:प्रवासनिमित्तेस्यान्नघास्तोप्यतिष्ठन्त्वाध्वर्युःसमारोपयेदयंतेयोनि
ऋत्विरोपदतियत्रगल्वन्नानोदरेन्नाग्निमथित्वावदहारंकल्पयित्वा
गार्हपत्यंआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुक्चिवतुर्गृहीतंगृहीत्वाहवनीयेसंतनि
जुहोतिमनोज्योतिर्जुषतांसंदधामिहविषाघृतेनस्वाहेत्यथाग्नयेतंतु
मतेजुरोडाग्नमष्टाकपालंनिर्वपतिद्वारातंदक्षिणादिनिमाग्नसिद्धो
ष्टिःसंतिष्ठतेथयदियजमानश्चेवपत्नीवान्योन्वेवनिष्क्रामतोग्रामांतर

राम:
२८

ग्रामसीमांतेवावज्रोतेग्निहोत्रमेवलुप्येताविकृतमग्नाधेयंकुर्वीताग्नी:
नरहरंतोनोछूसेयुर्युक्तश्चक्षतेऽरंग्नियोलौकिकाःसंयद्येरन्नोविना
समारूढेष्वग्निषुनाग्नायेतग्राम्याग्नसोदीनेत्यवहर्तनात् ॥९॥ अथवैनव
तिसर्वान्वाएषोग्नीकामान्त्सेवतेयतियोग्नीनन्वाधायदन्तमुपेतिसयदा
निक्षाग्नयास्रुग्श्रवातताग्नार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुक्चिवतुर्गृहीतंगृ
हीत्वाहवनायेतुहोत्पन्चारब्धेयजमानेतुमंताश्रंगिरस्तमेनियोग्नान
न्वाधायव्रतमुपेतितिरएडग्नमपातीतितत्पुरस्ताद्धास्यातंयस्माद्गृहा
न्नेरग्नीरपक्षापतियावलम्परयाग्नविध्येद्यदितावदयक्षापेतुसंनरेदि

दंतएकंयरऋत्तमितिसंन्नत्यानुप्रहरदेग्निहोत्रकालेचान्येषुचायदियर
स्तरामपक्षायेदनुप्रयायावस्येदित्यनुप्रयायावस्येघत्रेवःवस्येत्यत्रेवो।
घास्येपुरोषवीर्वाएस्येतेपशून्यपःप्रविशतियस्यहविषेवत्सान्त्रया
कृताधपंतितान्मग्मुत्पायातयाम्नाहविष्यजेतपंनउत्पायज्ञमउरा-
तरीमाघापमांपवाणेनिर्वयेदित्यथेतेषांदोहंपित्वातस्मिन्नघ्न्यान्नी
यवीहिश्न्तितिसिक्थमतऊर्ध्वमथयस्पमयउग्धहविरार्तिमार्छतांज्ञाय
प्राहिनिरूप्योयवसेदितिनिर्वपणांतंकर्मकृत्वाथेतान्व्रीहीत्सूर्यस्यमु
ष्यानिरमुष्यासंजयेदथावगतेसंस्मादयेत्प्रोक्षणश्न्तिनाकर्मा।

णाप्रतिपपेतसिक्थमतऊर्ध्वमथपस्योनयंहविरार्तिमार्छतिएवंयंचज्ञा
रावमोदनंनिर्वपेदितिपक्त्वावानिर्वपेच्छरावेणवेतिपक्त्वैवनिर्व
पेतथाशरावपरिमाणार्थंशरावमितिवंदतस्तथाचतुष्पात्रेनिर्वपेदि
त्यत्रयात्र्यामेवनिर्वपेत्सान्नाप्यस्यस्थानेयस्यव्रत्येहनान्मृणार्थंशर
वमितिवदंतस्तथाचतुष्पात्रेनिर्वपेदित्यत्रयात्र्यामेवनिर्वपेत्सान्ना
प्यस्यस्थानेयस्यव्रत्येहनान्मृणालंनुत्कालवतितासयरुध्यजेतेति
तामरुध्यैवयजेतसर्वेणैवयज्ञेनयजेततामिष्ट्वायरूयेतान्हमस्मा
त्मृत्युकालउपगमनमज्ञागमन्वाधानघन्त्कपरुध्यैवयजेततथैकाल

नां॥१०॥अथयदिदीक्षोपसदस्तथार्त्वीण्येष्वप्येषदः स्कन्वायथात्र
हेयर्यवेतेगोमूत्रेणाज्यादकमिश्रेणलोहितंलिखित्वत्फक्काश्रक्षाल्पद
र्भयुंजीलेःपवयनीतिविज्ञायतेत्रायावेदर्भीश्तितेहिंस्रातानवंतीति
विज्ञायतेब्रह्मदत्तायेद्यावर्णेप्रतिमुच्यास्तश्तितस्माद्यविनान्वाक्षे
तनस्रुग्दित्यथस्रुनीकायादग्नादेयर्पचितेयथात्रातएंत्रोचंकृत्वा
पत्नीकर्मसुयोजपेत्कमिश्रत्रोच्चस्रुचारावाकुर्यीतन्मंत्रंयजमानोज रामः
येदेवाकुशालायदिस्यादेवमेवकार्यदित्यथसान्नाप्यंघेर्मवाप्रता ४७
पांपयोनस्पोषमकेनचिउपायेनकिंचित्पयोदोहपित्वाग्निःसंस्रव

स्रवहेनेवान्पयआनीयकुर्यात्सेवतत्रप्रायश्चित्तिरथयदिसोमाधान
मारभ्यउरायीक्षणीयायाश्रनालंचुकामवंतिनाग्निहोत्रंजुहोतिश्रहे
पर्यवेतोस्रुक्षाप्रभृतिसिक्थमतऊर्ध्वंमथयदिस्रुरावतदोहादनालंचुको
नवतिन्यहंहविष्मंमदनीयादथयदिव्रतेडग्धेर्व्रतमवव्रतमयोन्यवहरे
श्रहेपर्यवेतेगोमूत्रादिसिक्थमतऊर्ध्वंमथयदिपरस्तेनालंचुकामवति
हविष्मेतदसद्यंस्थाप्यश्रहेपर्यवेद्येतेगोमूत्रादिसिक्थसिक्थमतऊर्ध्वं
क्षीक्षितवाचंयछवत्पवाचंयछेतिसंप्रेषविकस्तनप्रभृत्यनालंचुकामवति
सिक्थंत्रोचश्रावनथाकृत्वाश्रहेपर्यवेतेनवथमवयंर्तिसुसेहनिमाजाली

येसिकतोयोनेपरिश्रित्यापविशेदन्येथद्रःस्रुपत्नीशालायामेवप्राग्वंशन
मुपद्येत॥११॥अथातःप्रायश्चित्तंमारभ्यास्यामःसर्वत्रानादिष्टेशुमनस्वती
मिंदाज्यतीव्याहृतपोहोतारइतिजुह्वयात्सर्वेघृत्पशुमिंदाज्यतीपित्र्यश
लोपेसम्प्रहोत्तारंमथयद्यग्वाधेयंसर्वमोषासनमग्निंप्रजेयुः।उनस्त्वा
येदित्याहुरावसवःसमिंधतामित्येतयास्रुवाज्यतिऊंत्वालोकिकेग्नेरा
ह्याणिकर्माणिप्रयुंजीतपघर्ध्मवशिष्येतायंयदिब्रह्मौदनिकोधारित
ꣳस्यादोयात्सनवस्यातयोद्यातेयाकोरूर्ध्वंजयादीश्रुजुह्वयादथंयदि
गार्हपत्यमनाहितमादित्योमुदिमादादित्यारम्भान्यस्मिन्कालेश्रा

दध्यान्नध्येवेदग्निविनाशएतदेवयदियल्यृत्वियंविदेतयाक्रुदक्षिणा
माएतदेवातऊर्ध्वमपरोधोग्निहोत्रेचसोमेनावन्यथादिशुसर्वेष्टिपशुत्रे
शुतावन्मात्रंसपत्नावासर्वंमथयद्याहवनीयगार्हपत्यावुद्धायेतामग्नि
निम्लोचेदमुदियाद्यामाधेयंतत्रप्रायश्चितिः।उनराधेयमित्येकेनपदि
पलिंवहिःसीमांपुनराधानमथयद्यात्मनिसमारूढेषुअवसंचरेदरणि
विनाशेरुदोषोवानवेदग्माधेयमरणीविनाशेनाग्निविनाशेनाग्निविना
शेउक्तोथयदिग्रामंयदिनदावाग्निनतिरेस्थुरतदेवाग्नीनूद्धीयमाणा
नन्वारभेयातांप्रवसतियजमानेपत्नीप्रवसतिवानात्रप्रायश्चित्तंनिन्नयो

निश्चेदन्वाहार्यपचनऊऱ्ययेथाप्रकृतिस्तत्राहरणंष्टथगणीवा॥१२॥
अथयद्येककपालःपरावर्त्ततेवर्त्तनिमनुवर्त्तेस्वेत्यध्वर्युस्वस्थानेप्रति
ष्टापयेत्प्रतिक्षेत्रेप्रतिष्ठामिराष्ट्रेविश्वमन्यानिवावृधइत्यतान्मायजमा
नोनुमंत्रयेतास्कायोःपृथिवीमस्कानजनीत्येताम्याꣳस्रुवाऊंतीर्जुऊया
त्संस्थितेवैश्वानरीनिर्वपेद्दिशायतेवनयाकूयद्यत्तदेवलीकमनिजये
यदक्षिणापित्रलोकंयवप्रत्यग्रक्षांसियज्ञꣳहन्मूर्यनुडुमनुलोकमनि
जयेत्प्रतिष्ठितोहव्यइत्यथयदिपशुबंधसोमोवालुप्येत्तवैश्वानरीमिष्ट्वा
ऽनर्यजेतसर्वेवा।सुत्यमरतिक्रामेत्समन्वारब्धावाज्ञुपचेदानाऽ ४२

यछिघेरन्समाप्यऽनर्यजेतोतिसोमेनदाक्षितोनऊयान्नपचेन्नपचेन्न
जपेदित्यादितएवक्रिनजेदित्याऊर्नायोवगाहेनवासोव्रस्यान्नवासः॥
यसावायेत्सर्वत्रसजमानस्यार्त्विंत्यावत्कर्मचेत्तनुपदिशंतिनत्विग्वा
मार्त्विज्यमन्यत्रवियतेनमहर्त्विजोसमासोनसर्वत्रसजमानस्यार्त्विज्यम
न्यत्रसत्रान्सर्वेऽसोमेषुसोमायचारकालातिक्रमान्तरितविपर्यीस
व्यवायसमादिषुअन्येऽचेदोषेषुप्राकूसमिष्टयजुंषत्राज्यस्कवेणोप
पत्तिसर्वत्रप्रायश्चितानिनुऊयाज्ञयानित्येकेम्यातानानित्वेकेराष्ट्रभृ
जऽत्येकेमात्सहोमानित्येकेछंदाꣳमात्येकेसोरादारित्येकेतनुरित्येकेहो

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

तृनिसेकेदशासकमिसेकेयोषारिसेकेचैघ्नवारिसेकेमहाव्याहृतारि
सेकेप्राजापत्यनिसेकेसावित्रीसेकेशणवमिसेकेसर्वानिसावा
र्यीः॥ ७॥ बौधायनीयप्रश्नोतप्रायश्चित्तसूत्रेतृतीयः प्रश्नः॥ ॥छ॥
॥थाल्युपनाम्नानागेशभट्टात्मजश्रीवेङ्कणसंपादितं॥

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY